

DOI: 10.31866/2616-7603.4.2.2021.249694

УДК 338.483.12:728.81(477.43/.44+477.85)

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ В ПОДІЛЬСЬКО-БУКОВИНСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ КЛАСТЕРІ

Володимир Антоненко^{1а}, Володимир Хуткий^{2а}, Денис Мельник^{3б}¹ Доктор географічних наук, професор;

e-mail: antvs@ukr.net; ORCID: 0000-0002-6819-488X

² Аспірант; e-mail: businesslife@bigmir.net; ORCID: 0000-0001-9500-4191³ Магістрант; e-mail: melnik.denys@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2963-5910^а Київський університет культури, Київ, Україна^б Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Анотація

У статті проаналізовано стан розвитку замкового туризму в Подільсько-Буковинському туристичному кластері, його роль і значення для розвитку туризму регіону. Розраховано логістичний потенціал Хотинського та Кам'янець-Подільського замків. Визначено основні проблеми, що гальмують сталий розвиток замкового туризму, виділено головні об'єкти замкового туризму в туристичному кластері й особливості їх збереження.

Ключові слова: замковий туризм; туристичний потенціал; Подільсько-Буковинський туристичний кластер; логістичний потенціал фортеці; Хотинський замок; Кам'янець-Подільський замок; реставрація; реконструкція

163

Вступ

Одним з пріоритетних напрямів розвитку туристичної індустрії в Україні неодмінно має бути замковий туризм. Питання розвитку замкового туризму та підвищення його привабливості на національному та міжнародному рівнях є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку й становлення туристичної галузі країни. Україна має унікальні передумови для успішного розвитку замкового туризму: багаті історико-культурні й національно-етнографічні ресурси, понад 125 тис. пам'яток архітектури та містобудування – це в процесі відповідного розвитку може стати основою для формування конкурентного туристичного ринку в туризмі.

Постановка проблеми

Замковий туризм виконує освітню та патріотично-виховну функцію в українському суспільстві, окрім того, сприяє значному бюджетному поповненню міс-

цевих територіальних громад, розвитку внутрішнього туризму в Україні. У нашій державі фортифікаційні споруди в недостатній мірі розцінюють як туристичні ресурси, частина визначних фортифікаційних споруд не включена в популярні туристичні маршрути, що призводить до їх використання у внутрішньому туризмі в обмежених масштабах, занепаду та руйнування. Країни Європи, зокрема Франція, Іспанія, Італія, Польща, Румунія та інші, давно вже оцінили економічний ефект збільшення попиту на туристичному ринку власної країни завдяки відвідуваності фортифікаційних споруд і палаців. Замкові споруди в цих країнах перебувають під охороною держави. На сьогодні понад 1500 замкових споруд Європи (це 2/3 від загальної кількості) успішно відновлені й використовуються в туристичній сфері, зокрема у готельному господарстві. Важливим є також той факт, що королівські замки та знатні аристократичні двори частково чи повністю перетворені в музеї, історичні пам'ятки, а тому є об'єктами туристичного зацікавлення. Тут є численні музейні експонати, відвідувачам пропонують різноманітні атракційні туристичні програми (лицарські турніри, стрільбу з луків та арбалетів, винно-дегустаційні заходи тощо).

На сьогодні в Україні нараховують близько 125 замків. Водночас необстеженими й узятими під охорону держави залишаються ще близько 150 фортифікацій чи їх руїн. З огляду на історичні причини найбільша кількість замків, фортець й оборонних монастирів, придатних як об'єкти пізнавального туризму (близько 100), краще збереглася до нашого часу саме в Західній Україні (за підрахунками різних експертів, приблизно 90 % усіх замків і палаців держави) – на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Буковині, Волині, Закарпатті, Хмельниччині) (Крамарчук, 2017). Використання фортифікаційних споруд Західного регіону України в туристичній діяльності за прикладом розвинутих у туристичному аспекті зарубіжних країн (при належних маркетингових комунікаціях), розширення спектра туристичних послуг на території фортець, посилення їх атрактивності, належної реставрації окремих споруд замкового комплексу може давати значний економічний і соціальний ефект.

Замковий туризм у Подільсько-Буковинському туристичному кластері розвивається дуже динамічно. Стародавні фортеці й оборонні споруди в таких містах, що входять до його складу, як Хотин, Чернівці та Кам'янець-Подільський, використовують як музеї, заповідники, а також слугують базою для проведення фестивалів, експозицій, показів, середньовічних боїв, турнірів й інших заходів, що привертають увагу багатьох туристів.

Метою статті є аналіз сучасного стану збереженості пам'яток фортифікаційного зодчества в Подільсько-Буковинському туристичному кластері, оцінка їх туристичного потенціалу, визначення перспектив залучення відомих історико-архітектурних будівель регіону, зокрема замків, фортець і оборонних споруд, у музейно-екскурсійну й анімаційно-туристичну сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Замковий туризм як складова культурно-пізнавального та подієвого туризму – складне й багатогранне явище. Упродовж останніх років усе більше нау-

ковців займаються дослідженням своєрідного феномену. Історичним аспектом виникнення та розвитку замків західного регіону цікавилися впродовж останніх століть відомі історики А. Чаловський, Б. Януш та інші. Мистецьку цінність замків оцінили Ю. Дуткевич та А. Шрусевич. За радянських часів дослідженням замкових комплексів присвячені роботи Ю. Асеева, С. Безсонова, С. Висоцького, Б. Возницького, Г. Логвина, Б. Тимощука, К. Терещука, В. Вуйцика та інших, значну увагу в цих працях зосереджено на історичному аспекті.

Замковому туризму, організації туристичних подорожей та екскурсій у замки Західного регіону України присвячені наукові праці М. Рутинського (2019), С. Крамарчука (2017), С. Уліганець, О. Аріон, Д. Боль (2018), Р. Підставки (2017), О. Бордун, С. Білоус (2011) та інших.

Науково-технічні підходи до класифікації туристичних кластерів Д. Басюк (2011), кластерні моделі організації туристичної діяльності регіону висвітлено Ю. Тимчишин-Чемерис (2015) та А. Тибінь (2017). Подільсько-Буковинському туристичному кластеру присвячено багато робіт та путівників, підручників та монографій, статей та сайтів у мережі Інтернет, наприклад роботи О. Будзея, В. Вінюкової-Волкової, М. Рутинського, М. Паламарюка, Ж. Бучка та Г. Круля та інших.

Логістичний потенціал туристичних дестинацій детально висвітлено у фундаментальному дослідженні І. Смирнова (2009).

Проте на сьогодні висвітлено далеко не всі питання щодо сучасного стану замкового туризму в Україні, є потреба в глибшому дослідженні багатьох його аспектів на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, визначення основних шляхів і механізмів підвищення ефективності управління різними ресурсами, що залучені в цьому виді туризму.

Виклад основного матеріалу

Подільсько-Буковинський туристичний кластер, розташований на південному заході України, складається з двох історичних регіонів – Поділля та Буковини. Створення такого кластеру базується на ідеї об'єднання різних об'єктів туристичної інфраструктури, які були розділені, в один конгломерат. Отож туристи можуть розраховувати на комплекс послуг та цілісний туристичний продукт. Трьома основними містами Поділля та Буковини є *Кам'янець-Подільський, Чернівці та Хотин*.

Для координації туристичної діяльності в зазначених містах і в регіоні в цілому у 2008 році було засновано організаційний комітет з розробки Подільсько-Буковинського туристичного кластеру, участь в якому беруть координатори від трьох міст. Щорічно на засіданнях організаційного комітету координатори звітують про готовність Чернівців, Хотина та Кам'янця-Подільського до спільного представлення їх туристичного потенціалу на міжнародних виставках, форумах та ярмарках, спільної участі в грантових проєктах з розвитку Подільсько-Буковинського туристичного кластеру в межах транскордонного партнерства. За висновками багатьох експертів, Подільсько-Буковинський туристичний кластер є одним з ефективних і продуктивних туристичних кластерів України як на регіональному, так і на міжнародному рівні.

Украї важливим для просування ідеї туристичного кластеру є укладання Угоди про взаємодію та співпрацю з соціально-економічного розвитку малих міст Західної України у напрямі туризму і ремесел, якою передбачено створення туристичного кластеру історичних малих міст Західної України, до якої ввійшов Хотин – провідне місто замкового туризму Подільсько-Буковинського туристичного кластеру. До ініціативної групи ввійшли державні адміністрації малих міст і територіальних громад Західної України (Бережани, Борщів, Бучач, Збараж, Зборів, Кременець, Коропець, Почаїв, Підгайці, Золочів, Жовква, Галич, Косів, Рогатин, Яремче, Ізяслав, Хотин), Спілка розвитку туризму і ремесел малих міст Західної України «Золоте Опілля» та інші. Метою створення зазначеного туристичного кластеру є розробка та реалізація програм розвитку туризму й ремесел у малих містах Західної України, інформаційна, організаційна та фінансова підтримка розвитку туризму в містах, що обрали туризм як стратегію свого розвитку, забезпечення тісної співпраці туристичних підприємств з банківськими установами та провідними туристичними фірмами України (Тимчишин-Чемерис, 2015).

Варто зазначити, що кластерна модель є ефективною формою ведення бізнесу та застосовується в практиці багатьох високорозвинених країн. Туристичний кластер – це система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових і додаткових послуг, спрямованих на створення спільного туристичного продукту. До туристичних кластерів належать групи підприємств, сконцентрованих географічно в межах регіону, які спільно використовують туристичні ресурси, спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці, здійснюють спільну маркетингову та рекламно-інформаційну діяльність. Як показує практика, кластери туристичної сфери діяльності об'єднують сукупність галузей, що формують туристичний продукт і сприяють підвищенню його конкурентоспроможності. Це вимагає постійного дослідження внутрішнього середовища кожного підприємства – члена кластеру, а також оновлення його меж у зв'язку з появою нових підприємств і галузей, зі зміною умов функціонування ринку, державного регулювання, міжнародної ситуації, тобто тих чинників, що здійснюють зовнішній опосередкований вплив на туристичну сферу діяльності (Тибінь, 2017).

Основними перевагами кластерної моделі організації туристичного бізнесу в регіоні є:

- використання ефекту масштабу, за якого економічна ефективність спільної діяльності об'єднаних у туристичний кластер підприємств є вищою в порівнянні з відокремленою діяльністю. Водночас з'являється можливість формувати «критичну масу», необхідну для з'ясування різноманітних організаційно-управлінських питань;
- ефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів;
- удосконалення та підвищення конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону, сприяння інноваційним інвестиційним проектам у галузі туризму;
- координація зусиль влади, бізнесу та громадських організацій з метою розвитку туристичної інфраструктури;

- спільне використання кадрового потенціалу, реалізація програм підготовки та підвищення кваліфікації персоналу;
- зниження собівартості туристичних послуг завдяки преференціям для учасників кластеру, спільному використанню ресурсів, узгодженню стратегії й тактики бізнес-діяльності;
- реалізація спільних маркетингових і рекламних заходів, участь у туристичних виставках та ярмарках, розробці та просуванні туристичного бренду регіонів;
- розширення можливостей для розвитку інноваційних форм і напрямів туристичної діяльності (Басюк, 2011).

Комерційне спрямування функціонування туристичного кластеру є основною умовою мотивації учасників й усунення декларативного аспекту його існування. Важливо, щоб кластер не був об'єктом зайвих витрат для місцевих органів державної влади й інших учасників, а суми коштів, вкладених у його функціонування, мають бути окупними (Тибінь, 2017).

Окрім того, підприємства туристичного бізнесу, об'єднавшись у туристичний кластер у межах регіону, отримують можливість ефективніше відстоювати свої інтереси на рівні місцевих органів влади, а також брати участь у великих інвестиційних програмах. Тобто створення або кластеризація – один з найважливіших шляхів інноваційного розвитку туристичної діяльності, поєднання традиційних і новітніх форм організації бізнесу, раціонального природокористування та громадських інституцій у сфері туризму.

Одним з таких міст є Кам'янець-Подільський – місто-музей просто неба, місце зосередження значної кількості об'єктів матеріальної та духовної культурної спадщини, які перебувають під охороною держави. Історичну значущість цієї території формують пам'ятки історії, археології, мистецтва, документальні пам'ятки, що разом або окремо є ключовими ресурсами для розвитку культурно-пізнавального туризму. Відвідування цього міста дає унікальну змогу познайомитися із шедевром містобудування XII–XIX ст. Тут нараховують близько 200 пам'яток військової, культової та цивільної архітектури, найвідоміша з яких – Кам'янець-Подільська фортеця, побудована в межах неповторної геологічної пам'ятки природи – каньйону р. Смотрич.

Кам'янець-Подільський – значний економічний, освітній, культурний і туристичний осередок. Тут розташовані численні музеї, заклади культури й екскурсійні об'єкти; проводять різноманітні культурні й фестивальні заходи.

На сьогодні Кам'янець-Подільський являє собою унікальний комплекс історичних споруд, який є третім в Україні після Києва та Львова. У місті багато церков, костьолів, монастирів, старовинних житлових будинків, оборонних споруд. Насамперед це фортеця XIII–XVIII ст., яка є візитною карткою міста. Привертають увагу також Петропавлівський кафедральний костьол (XV–XIX ст.), Миколаївська церква (1398), Замковий міст та інші пам'ятки історії й архітектури. Зважаючи на величезне історико-архітектурне значення пам'яток Старого міста, у 1977 р. створено Державний історико-архітектурний заповідник, якому в 1998 р. Указом Президента України надано статус Національного (Президент України, 1998).

Територія міста розташована в межах Національного природного парку «Подільські Товтри», який створено в 1996 р. з метою збереження, відтворен-

ня й раціонального використання природних ландшафтів Поділля в поєднанні з унікальними історико-культурними комплексами, що мають велике природоохоронне, естетичне, наукове, рекреаційне й оздоровче значення. У межах міста проходить каньйон р. Смотрич, який разом з Товтрами сьогодні розглядають як об'єкт світової природної спадщини.

Кам'янець-Подільський відомий і як визначний український фестивальний осередок – тут відбуваються різноманітні культурні заходи, етнографічні, історичні й інші фестивалі. Усе це забезпечує дестинації чимало туристичну привабливість. У місті відбувається чимало заходів, які так чи інакше пов'язані з культурно-пізнавальним туризмом, зокрема щорічний травневий фестиваль кави, «Битва націй», Terra-Heroica, масштабні реконструкції, мистецькі виставки, експозиції промислів тощо.

Свої переваги й недоліки має і туристсько-географічне положення Кам'янця-Подільського. Це виявляється в близькому сусідстві з популярними культурно-пізнавальними дестинаціями, що дає змогу збільшити туристичний потік завдяки комплексним турам, і zarazом змушує конкурувати місто з територіями, що теж мають доволі потужний історико-культурний потенціал, зокрема з Чернівцями, Ужгородом, Львовом і Мукачевом.

У місті добре розвинена туристична інфраструктура, оскільки місцева влада переймається комфортним перебуванням туристів і робить усе, щоб щорічний потік зростав. Через це поблизу найпопулярніших туристичних об'єктів концентруються готелі, кафе, ресторани.

Туризм тут є одним з потужних елементів економіки, що забезпечує місто доходами, а місцеве населення робочими місцями. У зв'язку із цим у 2015 р. затверджено програму «Популяризації туристичного потенціалу міста Кам'янця-Подільського на 2016–2020 роки» (Кам'янець-Подільська міська рада, 2015).

Основними її цілями є:

- визначення в каньйоні річки Смотрич зони розвитку туристично-рекреаційного потенціалу та сприяння її освоєнню;
- сприяння відновленню історико-архітектурних пам'яток і створенню оглядових об'єктів;
- забезпечення подальшого розвитку мережі кінозалів й інших відпочинково-розважальних закладів;
- забезпечення видання друкованих і рекламних матеріалів;
- підготовка якісних пропорційних продуктів про туристичний потенціал міста;
- створення нових туристичних маршрутів для різних цільових груп туристів;
- розроблення туристичного бренду міста;
- сприяння будівництву в каньйоні річки Смотрич оглядової канатної дороги;
- забезпечення пізнаваності міста як туристичної дестинації та створення позитивного іміджу на національному й міжнародному рівнях.

Кам'янець-Подільський має багато перспектив для розвитку замкового туризму, однак має й низку загроз. Особливо гостро стоїть питання збереження історико-культурної спадщини міста. Останніми роками, незважаючи на всі заборони й охоронний статус, ведеться активне перетворення старої частини

міста через інтенсивну забудову інфраструктурними об'єктами, що порушують архітектурний ансамбль Старого міста.

Наявні проблеми з транспортною мережею, що виражається в низькому залізничному й автобусно-маршрутному забезпеченні цієї території. До того ж залізничний і автобусний вокзали перебувають у неналежному стані та потребують модернізації й реконструкції.

Отже, якщо місцева влада дбає про забезпечення позитивного туристичного іміджу міста з метою зацікавлення та приваблення туристів і намагається створити впізнаваний туристичний бренд, то варто зосередитися на декількох видах туризму, які сформують основу розвитку міста як туристичної дестинації. Зважаючи на це, дослідження буде корисним для оцінки динаміки розвитку культурно-пізнавального туризму на території Кам'янця-Подільського та дасть змогу оцінити його як основу для створення туристичного бренду міста, що призведе до збільшення туристичних потоків, підвищить зацікавленість мандрівників цією дестинацією та забезпечить місту процвітання й фінансову стабільність.

Кам'янець-Подільський – одне з небагатьох міст України, де на відносно невеликій площі зосереджено значний ресурсний потенціал для організації, впровадження та реалізації замкового туризму. І велике значення для подальшого розвитку замкового туризму матиме впровадження інноваційних технологій, які зроблять відпочинок туристів значно комфортнішим, а культурно-пізнавальний аспект – більш цікавим й атрактивнішим. До найпростіших і найдієвіших форм інноваційних технологій такого впровадження можна зарахувати QR-коди на туристичних об'єктах, віртуальні тури та екскурсії (Уліганець та ін., 2018).

Після проведення реставраційних робіт у центральній частині міста значно покращився зовнішній вигляд заповідника, упорядковано основний туристичний маршрут, відтепер є можливість проводити загальноміські культурні заходи на площі перед міською ратушею. Стало вже традицією проведення великих загальноміських свят, що дає змогу популяризувати місто та залучати більшу кількість туристів. Велику кількість гостей збирає День міста та Всеукраїнський фестиваль повітряних куль, що проводяться одночасно. Останніми роками серед кам'янчан і туристів популярний Міжнародний лицарський турнір, який збирає дружини історичних реконструкторів не тільки з України, а й з Польщі, Литви.

Зазначені заходи сприяли суттєвому збільшенню потоку вітчизняних й іноземних туристів. Останнім часом місто відвідує близько 500 тис. вітчизняних і 10 тис. закордонних туристів.

Наразі ведеться робота зі створення відповідної туристичної інфраструктури. Збільшилася кількість підприємців, які прагнуть відкрити в Старому місті заклади громадського харчування чи об'єкти обслуговування туристів. Найгостріша проблема міста – відсутність готелів, які відповідають високим сучасним вимогам, вирішується за допомогою туристичних фірм. Так, ще на початку нового сторіччя туристична фірма «Авіцена-транзит» зуміла за короткий термін реконструювати один із центральних готелів міста – готель «Україна».

Нещодавно були створені нові експозиції в підземеллях старої фортеці, розроблені цікаві маршрути історичними місцями, розташованими на околицях

Кам'янця-Подільського. У місті є єдиний в Україні атракціон для екстремалів «Vangee Jumping» (стрибки з мосту на канаті).

Звичайно, місто далеко не вичерпало свій туристичний потенціал.

На сьогодні Кам'янець-Подільський є всеукраїнським туристичним центром із широким спектром розважальних і рекреаційних послуг, є одним з лідерів історико-пізнавального, активного, фестивального та конференційного туризму в Україні з добре розвинутою туристичною інфраструктурою, орієнтованою на широке коло українських і зарубіжних туристів.

Розбудова туристичної інфраструктури міста: музейні об'єкти – 8; об'єкти рекреації (парки, сквери, каньйон р. Смотрич); туристичні маршрути, вказівники, білборди, підсвітка Старого міста; зелений туризм (агрооселі та комплекси); сувенірні ринки, кіоски та крамниці сувенірної продукції; розважальні заклади (нічні клуби, боулінг, дискотеки); спортивні заклади (фітнес-центри, спортивні зали); туристичні фірми – 21; екскурсіводи – 65; системна підготовка кадрів для туристичної сфери; 92 готельні заклади на 4 тис. осіб на добу; 20 ресторанів і кафе високого рівня обслуговування, що можуть одночасно прийняти 1864 клієнтів.

Надання нових туристичних послуг у місті: стимулювання надавачів туристичних послуг; створення нових туристичних продуктів; послуги туристично-інформаційного центру, аудіогід по місту, «єдиний» квиток, мобільний застосунок «Кам'янець-Подільський»; музей мініатюр «Замки України» та інше.

Державно-приватне партнерство в туристичній сфері міста (кластер) об'єднує: Кам'янець-Подільську міську раду; військово-історичні товариства; Державний історичний музей-заповідник; надавачів послуг активного відпочинку; МГО «Відкрита асоціація готельєрів та рестораторів міста»; МГО «Об'єднання турагентів та туроператорів міста»; МГО «Подільський сувенір»; МГО «Подільська гільдія ремісників»; МГО «Спілка орендодавців житлової та комерційної нерухомості»; НПП «Подільські Товтри»; НІАЗ «Кам'янець»; МГО «Ліга екскурсіводів»; фестивалі агенції та інші (Савчук, 2018).

Туристичні підприємства міста пропонують «замковим» туристам також широке коло різноманітних екскурсій та розваг (7 днів, б.д.).

Найбільш популярною для туристів є *Екскурсійна програма по місту Кам'янцю-Подільському*, під час якої екскурсанти відвідують:

1. Середньовічний замок (XVI– XVIII ст.) – комплекс споруд військової архітектури з баштами та бійницями.
2. Міську ратушу (XVII– XVIII ст.) – протягом багатьох століть тут розміщувалася польська управа (магістрат).
3. Костел Св. Апостолів Петра і Павла – відомий своїми фресками Джованні Сампіні, турецьким мінаретом із золотою фігуркою Діви Марії на чолі, кам'яною Лаурою та унікальним органом на 972 труби.
4. Домініканський монастир (XV–XVIII ст.).
5. Вірменський квартал і Миколаївський собор (XV–XVIII ст.).

Тривалість екскурсії – 3,5 год.

Під час *пішохідної екскурсії Кам'янцем «Три народи – одне місто» (сліди руської, польської та вірменської громад)* екскурсанти подорожують містом, де поєднуються національні, культурні традиції всіх народів, де завжди в мирі та спокої

спільно проживали та проживають представники різних національностей і релігійних конфесій, відвідують польський, вірменський і руський ринки, а найбільша цінність – практично повністю збережений історичний центр без вкраплень архітектури ХХ століття. *Тривалість екскурсії – 3,5 год.*

Під час пішохідної екскурсії Кам'янцем «Фортифікації та оборонні об'єкти міста» (польський, руський, турецький бастіони, Старий та Новий замки) туристи відвідують пам'ятки архітектури й історії стародавнього міста. Оглядають культові й оборонні споруди Старого міста та головну міську пам'ятку – старовинну фортецю, перші споруди якої зараховують до XI–XII ст., а основні укріплення – до XVI–XVII століть. Оборонні укріплення в Кам'янці-Подільському вважаємо прекрасним зразком кращих фортифікацій Східної Європи. *Тривалість екскурсії – 3,5 год.*

Пішохідна екскурсія «Мости старого Кам'янця» пропонує захопливу прогулянку по Старому Кам'янцю. Крім основних об'єктів міста, можна відвідати Кафедральний собор, костел, ратушу, Польський ринок, Вірменський ринок і стару фортецю; екскурсанти мають змогу познайомитися з історією мостобудівництва в древньому місті, пройтися по мостах міста, зокрема Новопланівському (XIX століття), Замковому мосту (XIV століття), Старому мосту (XIX століття). *Тривалість екскурсії – 4–5 год.*

Пішохідна екскурсія «Сліди єврейської общини в історії Кам'янця».

Екскурсія по території як Старого Кам'янця, так і по новій частині міста, під час якої туриста ознайомлять з видатними пам'ятками історії, а також з історією єврейської громади міста. Екскурсія проходить єврейськими кварталами, можна відвідати колишню синагогу (XVIII століття), єврейський ринок (XIX століття), місце розстрілу десятків тисяч євреїв фашистами в 1941–1944 рр. *Тривалість екскурсії – 4–5 год.*

Екскурсійна програма по місту Хотин. У Хотині є одна з найгарніших фортець України, яку заснував ще на початку XI ст. київський князь Володимир Великий. Кого тільки не захищали її кремезні, масивні стіни в різні часи: і воїнів Галицько-Волинського князівства, і турків, і поляків. Захоплювали фортецю і війська Богдана Хмельницького. У програму екскурсії входить відвідування села Окопи, визначним місцем якого вважають Траянів вал – укріплення, побудоване під час імператора Траяна.

Екскурсійна програма в село Кривче, де є оборонний замок XVII ст., побудований у формі прямокутника з баштами на кутах, який гарно зберігся до наших часів, та костел. Але головне, що вабить сюди туристів, це Кришталева печера: узорі на стінах печери, загадкові кам'яні форми, скупчення кристалів та «Лабіринт Скелета» залишать незабутні враження.

Екскурсійна програма в селище Бакота. У Бакоті можна побачити найдавніший на придністровських землях монастир, що розташований на скелі, висота якої сягає понад сто метрів, а монастирські келії розташовані здебільшого в печерах. Вважають, що природні джерела, які б'ють зі скель поряд з монастирем, – святі, а вода в них цілюща.

Велоекскурсія у Старому місті – це чудова можливість поєднати активний відпочинок разом з пізнавальною екскурсією по Старому місту та околицях середньовічного замку.

Скелелазіння та каньйонинг, а також атракціон «Бетмен». Кам'янець-Подільський оточений мальовничим каньйоном з високими скелястими берегами глибиною понад 40 метрів, що дає чудову змогу зайнятися скелелазінням і каньйонингом.

Спелеоекскурсія в унікальну гіпсову печеру «Атлантида» буде цікава і для любителів, і для професійних спелеологів. Білосніжні зали, кристали незрівняної краси та дивних форм не залишать жодного шансу на байдужість (*групи від 10 осіб, тривалість – 7 годин*).

Прогулянка на пароплаві. Долина Дністра вирізняється мальовничими ландшафтами. Гірські породи, які утворюють високі береги, формують унікальні пейзажі, що вражають уяву (*групи від 18 осіб, тривалість – 2 години*).

Сплав на байдарках. Обравши в ролі розваги сплав по річці, отримаєте неповторні й незабутні враження та зможете насолодитися унікальними пейзажами (*групи від 4 осіб, тривалість – 9 годин*).

Польоти на повітряних кулях. Ця видовишна подія відкриває унікальну можливість побачити місто та його околиці з висоти пташиного польоту й пережити яскраві незабутні враження (*групи до 4 осіб, тривалість польоту – за домовленістю*).

Кінні прогулянки. Під час кінної прогулянки можна не лише навчитися верхової їзди, але й дізнатися про цікаві факти з історії Кам'янця-Подільського (*групи від 3 до 15 осіб*).

Екскурсія на БРДМ-2. Унікальна можливість відчутти незабутні емоції на борту БРДМ-2 (броньована розвідувально-дозорна машина) – один з найкращих оригінальних способів побачити мальовничі та захопливі види каньйону річки Смотрич, проїхатися по руслу річки, оглянути фортецю з незвичного ракурсу й ознайомитися з пам'ятками історії, які заховані в каньйоні та є важливим доповненням архітектурного ансамблю Кам'янецької фортеці.

Одним з найстародавніших міст Подільсько-Буковинського туристичного кластеру є Хотин. Хотин – місто в Чернівецькій області, що розташоване на березі Дністра. До найближчої залізничної станції «Кам'янець-Подільський» – 20 км, до обласного центру Чернівці – 65 км. Населення міста – 10 тис. осіб. На сьогодні Хотин є одним з найважливіших культурних і туристичних центрів Буковини.

Місто має давню й багату історію, споконвіку було бажаним місцем для проживання. Як встановили науковці, сама назва міста Хотин означає «бажаний», «жаданий». У добу Середньовіччя Хотин славився на всю Європу своїми ринками та ярмарками. Його стара частина має садибну забудову, вузькі й криві вулиці, а нова, заснована наприкінці XIX ст., – квартальну забудову та прямокутну мережу вулиць. У Хотині зберігся замок-фортеця (кінець XIII–XV ст., прибудови XVI–XVIII ст.).

За часів Середньовіччя Хотинська фортеця була частиною єдиної оборонної системи, яка складалася з 9 фортець. Нині з усіх збереглися лише три – Хотинська, Сорокська (Молдова) та Сучавська (Румунія). У 2015 році історико-архітектурний заповідник завершив утілення транскордонного проекту «Середньовічні перлини: Хотин, Сучава, Сороки», який фінансував ЄС у межах спільної програми Румунія – Україна – Молдова. Загалом на проект було виділено 3 млн євро, з яких українська сторона отримала понад 660 тис. євро. Завдяки цьому

Хотинська фортеця змогла розв'язати важливі проблеми. Завдяки реконструкції мереж електропостачання стало можливим освітлювати територію фортеці в нічний час сучасними прихованими освітлювальними приладами. Це дало змогу проводити екскурсії, фестивалі, концерти, лицарські турніри й інші заходи у вечірній і нічний час.

У Хотинській фортеці постійно діють виставки, які безпосередньо пов'язані з історією самої фортеці. Тут є кімната знарядь тортур і страт епохи Середньовіччя, окремо можна подивитися давню військову техніку, яку використовували під час штурму фортеці, холодну та вогнепальну зброю. Багато виставок пов'язані з нумізматичними, керамічними знахідками, що були виявлені під час розкопок на території фортеці.

Після впроваджених реновацій кількість туристів у Хотинській фортеці збільшилася на 20 % у 2016 році. Окрім того, були створені широкоформатні банери та поставлені вказівники, щоб туристи могли безперешкодно дістатися до фортеці. Публікації в пресі та вихід телевізійного ролика про Хотинську фортецю, як одну із семи чудес України, підвищили зацікавленість українських туристів (Тарасова, 2017).

Подільсько-Буковинський туристичний кластер далеко просунувся в розвитку подієвого туризму. Так, цікавими подіями є фестивальний рух і щорічний Міжнародний поетичний фестиваль *MERIDIAN CZERNOWITZ* у так званому Подільсько-Буковинському намисті, що проходить під гаслом: «Один фестиваль – три міста: Кам'янець-Подільський, Хотин, Чернівці».

Подільсько-Буковинське намисто (Podillya-Bukovyna Necklace) – це умовне об'єднання трьох міст, туристичних дестинацій – Кам'янця-Подільського, Хотина та Чернівців з метою оптимізації представлення регіону на туристичному ринку. Для такого об'єднання були деякі передумови.

По-перше, географічне розташування перерахованих міст, що лежать у межах 90 км одне від одного, підсилює інтерес і дає змогу туристу відвідати три міста протягом одного дня. По-друге, ці міста мають спільну рису – багатонаціональне населення та культуру. По-третє, у цьому регіоні зосереджені такі природні дива, як Дністровський каньйон, Подільські Товтри та Буковинські Карпати. Крім того, Чернівці, Хотин та Кам'янець розвинули насичений фестивальний рух, що може взаємно посилювати позиції кожного міста як туристичної дестинації в разі об'єднання.

Таке кластерне позиціонування забезпечить активний обмін туристичними потоками між цими містами, посилить туристичну привабливість регіону та збільшить медійний резонанс від цікавих подій.

Фестиваль проводиться в Чернівцях, а до Хотина та Кам'янця-Подільського приїжджають цікаві й відомі українські, польські, німецькі, австрійські та швейцарські поети з читаннями й перфомансами. Основною метою фестивалю *MERIDIAN CZERNOWITZ* є повернення Чернівців на культурну мапу Європи й розвиток діалогу між сучасними українськими поетами та їх зарубіжними колегами.

Протягом багатьох років на Хотинщині проходять Міжнародні фестивалі «Середньовічний Хотин», «Бессарабський колорит» та «Узвар на Тірасі» й інші.

Отже, Подільсько-Буковинський туристичний кластер пропонує широкий спектр різноманітних фестивалів і свят, а також інших масових заходів, які часто

відбуваються на територіях фортець, що, безумовно, сприяє розвитку замкового туризму в регіоні.

Під час формування та раціонального використання ресурсів туристичної дестинації або туристичного кластеру слід враховувати той чинник, що в основі туризму лежить засада максимально допустимого навантаження, перевищення якого призводить до негативних наслідків фізичного, психологічного та соціального характеру. *Допустиме туристичне навантаження* – це те максимальне навантаження, яке може витримати туристична дестинація (або конкретний туристичний об'єкт) без суттєвої шкоди для місцевих ресурсів, без негативних вражень від подорожі та без виникнення соціально-економічних проблем у місцевого населення (Смирнов, 2010). Слід також враховувати й інші ризики, що можуть виникнути в разі перевищення логістичного потенціалу логістичних ресурсів, такі як екологічні (погіршення стану навколишнього природного середовища), деструктивні (руйнування туристичного ресурсу – об'єкта), медичні (погіршення самопочуття та здоров'я туристів), охоронні (загострення проблем їх безпеки) тощо (Смирнов, 2009).

Ресурсний потенціал становить основу для розвитку будь-якого виду туризму, і замкового в тому числі. Першим важливим кроком є визначення логістичного потенціалу всіх видів туристичних ресурсів, тобто окреслення максимально можливого туристичного «навантаження» на конкретний туристичний ресурс (об'єкт), що не зашкодить сталому розвитку туристичного бізнесу. Очевидно, що туристичні ресурси мають бути початковою та програмовою ланкою розвитку туристичного бізнесу, відповідно до логістичного потенціалу (пропускної спроможності) яких повинні визначатися потоки туристів, а їхні потреби в комплексі необхідних послуг (проживання, харчування, перевезення, програмно-інформаційне забезпечення) мають забезпечуватися розвитком відповідної матеріально-технічної бази туризму.

Основою логістичного потенціалу рекреаційно-туристичних ресурсів (або ресурсної бази туризму) є їх логістична оцінка, тобто визначення максимально можливого для певного виду ресурсів (об'єкта) потоку туристів, який:

- не зашкодить стану самих ресурсів;
- не зашкодить самопочуттю та стану здоров'я туристів;
- не впливатиме негативно на екологію місцезнаходження ресурсу (об'єкта);
- не порушить показника гостинності (це припустиме співвідношення чисельності туристів і постійних мешканців, за якого зберігається атмосфера гостинності; оптимальна пропорція – не більше 1:3);
- не зашкодить безпеці туристів.

Визначення логістичного потенціалу ресурсної бази туризму – важлива складова логістичної моделі сталого розвитку туризму, поряд з логістичним потенціалом матеріально-технічної бази туризму та логістичним потенціалом вхідного потоку туристів у регіон (Смирнов, 2009).

Для здійснення логістичної оцінки ресурсної бази та визначення щоденної пропускної спроможності (логістичного потенціалу) Хотинської та Кам'янець-Подільської фортець застосовуємо методику, яку запропонував професор І. Г. Смирнов (2010), що була розроблена на підставі алгоритму, рекомендованого ЮНВТО для архітектурно-історичних і виставкових об'єктів.

1. Визначаємо пропускний потенціал об'єкта:

$$П = Т / Щ, \quad (1)$$

де $П$ – пропускний потенціал об'єкта (осіб);

$Т$ – площа об'єкта ($м^2$);

$Щ$ – рекомендований стандарт щільності відвідувачів ($м^2/туриста$).

2. Визначаємо коефіцієнт ротації відвідувачів:

$$K_p = Ч / В, \quad (2)$$

де K_p – коефіцієнт ротації;

$Ч$ – кількість годин на день, коли об'єкт відкритий для туристів (год);

$В$ – середня тривалість відвідування (год – хв).

3. Визначаємо максимально допустиму кількість щоденних відвідувачів (максимальний щоденний потік туристів):

$$M_b = П \cdot K_p, \quad (3)$$

де M_b – максимальна допустима кількість щоденних відвідувачів (осіб);

$П$ – пропускний потенціал об'єкта (особи);

K_p – коефіцієнт ротації.

4. Визначаємо логістичний потенціал об'єкта (максимальний щорічний потік туристів):

$$ЛП = M_b \cdot (365 - x), \quad (4)$$

де $ЛП$ – логістичний потенціал об'єкта;

M_b – максимальна допустима кількість щоденних відвідувачів;

x – кількість неробочих днів об'єкта.

Розрахуємо логістичний потенціал (тобто максимально можливий туристопотік) для туристичного об'єкта – Хотинської фортеці площею 1,6 га ($Т = 16\ 000\ м^2$). За даними І. Г. Смирнова, вважатимемо стандартом щільності відвідувачів для середньовічної фортеці $Щ = 50\ м^2 / 1$ туриста. Фортеця відкрита для туристів щоденно з 09:00 до 18:00, без вихідних (окрім 1 січня). Середня тривалість відвідування фортеці становить 2 години. Інформації про неробочі дні об'єкта немає.

Отже, спочатку визначаємо пропускний потенціал об'єкта: $П = 16\ 000 / 50 = 320$ осіб. Далі розраховуємо коефіцієнт ротації: $K_p = 9 / 2 = 4,5$. Тепер отримуємо максимальний щоденний потік туристів: $M_b = 320 \cdot 4,5 = 1\ 440$ осіб на день.

І, нарешті, розраховуємо логістичний потенціал об'єкта, тобто максимальний щорічний потік відвідувачів: $ЛП = 1\ 440 \cdot (365 - 1) = 524\ 160$ осіб на рік.

Розрахуємо також логістичний потенціал Кам'янець-Подільської фортеці, а саме Старого замку. Площа дорівнює 1,5 га ($T = 15\ 000\ \text{м}^2$). Фортеця відкрита щоденно з 9:00 до 18:00 у літній період і з 9:00 до 17:00 у зимовий (без вихідних, окрім 1 січня). Середня тривалість відвідування фортеці становить 2 години.

Визначаємо пропускний потенціал фортеці: $\Pi = 15\ 000 / 50 = 300$ осіб. Коефіцієнт ротації становить: $K_p = 9 / 2 = 4,5$ для літнього періоду та $K_p = 8 / 2 = 4$ для зимового періоду. Тепер можемо розрахувати максимальний щоденний потік туристів, використовуючи середній показник коефіцієнта ротації: $M_b = 300 \cdot 4,5 = 1\ 350$ осіб на день. І визначаємо логістичний потенціал об'єкта: $\text{ЛП} = 1\ 350 \cdot (365 - 1) = 491\ 400$ осіб на рік.

Розрахунки логістичного потенціалу Хотинської та Кам'янець-Подільської фортець наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Логістичний потенціал фортифікаційних об'єктів Подільсько-Буковинського туристичного кластеру для розвитку замкового туризму

(розроблено за такими джерелами: «Хотинська фортеця».

Державний історико-архітектурний заповідник, 2021;

Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник, 2021)

Назва об'єкта	T, м ²	Щ, м ² /осіб	Π, осіб	Ч, год	В, год	K _p	M _b , осіб/день	ЛП, осіб/рік
Хотинська фортеця	16 000	50	320	9	2	4,5	1 440	524 160
Кам'янець-Подільська фортеця	15 000	50	300	9	2	4,5	1 350	491 400

Як показують розрахунки, Хотинська фортеця (замок) має більший логістичний потенціал, ніж Кам'янець-Подільська фортеця (замок) через різницю в площі досліджуваних об'єктів. Отож обидві фортеці мають досить великий логістичний потенціал, тобто максимально можливий туристопотік на рік.

На сьогодні середньорічні туристичні потоки до обох фортець наближуються (навіть за умов пандемії COVID-19 у 2020–2021 роках) до максимально допустимих згідно з логістичним потенціалом об'єктів. Варто враховувати те, що Хотин можна назвати «транзитним» містом, адже більшість туристів їде від Кам'янця до Чернівців і робить зупинку в Хотині, або їде з Кам'янця на екскурсію до Хотина й назад. Але це без урахування фестивального туризму. Якщо брати до уваги фестивальний туризм, який швидко розвивається в обох містах, а також вважається перспективним видом туризму в Подільсько-Буковинському туристичному кластері, готельно-ресторанна база Хотина потребує динамічнішого розвитку. Готельну та ресторанну базу Кам'янця-Подільського слід вважати достатньо розвинутою для сталого розвитку туризму в кластері: 92 готельні заклади на 4 тис. осіб на добу; 20 ресторанів і кафе високого рівня обслуговування, що можуть одночасно прийняти 1 864 клієнтів.

Висновки

Замковий туризм є унікальною складовою культурно-пізнавального та подієвого туризму. Результати проведеного аналізу показали, що одним з важливих чинників розвитку замкового туризму є ресурсний потенціал Подільсько-Буковинського туристичного кластеру, родзинками якого є Хотинська та Кам'янець-Подільська фортеці. Слід зазначити про ефективне та раціональне використання фортифікаційних споруд у регіоні, яке не поступається європейському та світовому досвіду використання зазначених об'єктів, що є взірцем розв'язання проблем збереження історико-культурної спадщини, у тому числі фортифікаційних споруд, використання замкових комплексів як готелів зі стилізованими під давнину ресторанами, розвинутою атракцією – проведення в середньовічному стилі історичних реконструкцій, обрядових послуг тощо. Тобто потрібно розвивати інфраструктуру на внутрішній і на зовнішній території споруд за умови збереження їх самобутності й архітектурного стилю. Зазначені інфраструктурні інновації здійснюються завдяки плідному державно-приватному партнерству з розвитку туристичної дестинації, вдалим прикладом якого є Подільсько-Буковинський туристичний кластер.

Дієва стратегія розвитку туристичної галузі забезпечить збереження, відновлення та раціональне використання історико-культурної спадщини, що буде сприяти розвитку замкового туризму й підвищенню іміджу регіону та України в цілому.

Список бібліографічних посилань

- Басюк, Д. І. (2011). Науково-технічні підходи до класифікації туристичних кластерів. В А. О. Гавриш & О. О. Охріменко (Ред.), *Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики* (с. 17–22). Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут».
- Бордун, О. Ю., & Білоус, С. В. (2011). Стан і перспективи замкового туризму в контексті стратегічного розвитку туристичної галузі західного регіону України. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*, (1).
- Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. (2021). *Про нас*. <http://www.muzeum.in.ua/>
- Кам'янець-Подільська міська рада. (2015, 23 грудня). *Програма "Популяризації туристичного потенціалу міста Кам'янця-Подільського на 2016–2020 роки"*. (№ 16/4). <http://kam-pod.gov.ua>
- Крамарчук, С. (2017, 28–29 квітня). Проблеми та перспективи розвитку замкового туризму в Україні. В *Міжнародний бізнес та замковий туризм в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку*, Міжнародна науково-практична конференція (с. 166–168), Тернопіль-Збараж, Україна. Тернопільський національний економічний університет.
- Підставка, Р. (2017, 28–29 квітня). Замковий туризм регіону: дослідження, проблеми, здобутки. В *Міжнародний бізнес та замковий туризм в Україні: сучасний стан*

- і перспективи розвитку*, Міжнародна науково-практична конференція (с. 199–200), Тернопіль-Збараж, Україна. Тернопільський національний економічний університет.
- Президент України. (1998, 30 квітня). *Про надання Кам'янець-Подільському державному історико-архітектурному заповіднику статусу національного* (№ 396/98). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396/98#Text>
- Рутинський, М. (2019). *Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження*. Центр навчальної літератури.
- Савчук, В. (2018, 18 липня). *Туристична галузь Кам'янця-Подільського як один із факторів сталого розвитку міста*. https://auc.org.ua/sites/default/files/3_savchuk_turyzm_kamyanec-podilskyu-11.pdf
- 7 днів. Готель (б.д.). *Екскурсії у Кам'янець-Подільський*. <https://www.7dniv.ua/ua/tourism-directions>
- Смирнов, І. Г. (2010). Логістичний менеджмент туристичних ресурсів як складник ефективного управління туризмом у регіоні. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*, 2(2), 139–146.
- Смирнов, І. Г. (2009). *Логістика туризму*. Знання.
- Тарасова, Д. (2017, 29 травня). *Середньовічна перлина України – Хотин: цікаві подорожі поруч*. <https://www.euneighbours.eu/uk/east/eu-in-action/stories/cerednovicna-perlina-ukraini-hotin-cikavi-podorozi-poruc>
- Тибінь, А. (2017, 28–29 квітня). Кластерна модель організації туристичної діяльності регіону. В *Міжнародний бізнес та замковий туризм в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку*, Міжнародна науково-практична конференція (с. 216–218), Тернопіль-Збараж, Україна. Тернопільський національний економічний університет.
- Тимчишин-Чемерис, Ю. В. (2015). Туристичний кластер – форма розвитку та успіху туристичної діяльності регіону. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*, 4(87), 44–57.
- Уліганець, С., Аріон, О., & Боль, Д. (2018). Розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні: м. Кам'янець-Подільський. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*, 3(72), 77–81. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.13>
- «Хотинська фортеця». Державний історико-архітектурний заповідник. (2021). *Хотинська фортеця вітає Вас!* <https://khotynska-fortecya.cv.ua/>

References

- Basiuk, D. I. (2011). *Naukovo-tehnicni pidkhody do klasyfikatsii turystychnykh klasteriv* [Scientific and technical approaches to the classification of tourist clusters]. In A. O. Havrysh & O. O. Okhrimenko (Eds.), *Mizhnarodna ekonomika: intebratsiia nauky ta praktyky [International Economics: Integration of Science and Practice]* (pp. 17–22). National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" [in Ukrainian].
- Bordun, O. Yu., & Bilous, S. V. (2011). *Stan i perspektyvy zamkovoho turizmu v konteksti stratehichnoho rozvytku turystychnoi haluzi zakhidnoho rehionu Ukrainy* [Status and prospects of castle tourism in the context of strategic development of the tourism industry in the western region of Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Serii: Ekonomichni Nauky*, (1) [in Ukrainian].

- Kam'ianets-Podilskyi derzhavnyi istorychnyi muzei-zapovidnyk. (2021). *Pro nas [About us]*. <http://www.muzeum.in.ua/> [in Ukrainian].
- Kamianets-Podilskoi Miska Rada. (2015, Dezember 23). *Prohrama "Populiaryzatsii turystychnoho potentsialu mista Kamiantsia-Podilskoho na 2016–2020 roky" [Program "Popularization of the Tourist Potential of the City of Kamianets-Podilskyi for 2016–2020"]* (№ 16/4). <http://kam-pod.gov.ua> [in Ukrainian].
- "Khotyn Fortress". State Historical and Architectural Reserve. (2021). *Khotynska fortetsia vitaie Vas! [Khotyn Fortress Welcomes You!]*. <https://khotynska-fortecya.cv.ua/> [in Ukrainian].
- Kramarchuk, S. (2017, April 28–29). Problemy ta perspektyvy rozvytku zamkovoho turyzmu v Ukraini [Problems and prospects of castle tourism development in Ukraine]. In *Mizhnarodnyi biznes ta zamkovyi turizm v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [International Business and Castle Tourism in Ukraine: Current Status and Prospects]*, International Scientific-Practical Conference (pp. 166–168), Ternopil-Zbarazh, Ukraine. Ternopil National University of Economics [in Ukrainian].
- Pidstavka, R. (2017, April 28–29). Zamkovyi turizm rehionu: doslidzhennia, problemy, zdobutky [Castle tourism in the region: research, problems, achievements]. In *Mizhnarodnyi biznes ta zamkovyi turizm v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [International Business and Castle Tourism in Ukraine: Current Status and Prospects]*, International Scientific-Practical Conference (pp. 199–200), Ternopil-Zbarazh, Ukraine. Ternopil National University of Economics [in Ukrainian].
- President of Ukraine. (1998, April 30). *Pro nadannia Kamianets-Podilskomu derzhavnomu istoryko-arkhitekturnomu zapovidnyku statusu natsionalnogo [On Granting Kamyanets-Podilsky State Historical and Architectural Reserve National Status]* (№ 396/98). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396/98#Text> [in Ukrainian].
- Rutynskyi, M. (2019). *Zamkovyi turizm v Ukraini. Heohrafiia pamiatok fortyfikatsiinoho zodchestva ta perspektyvy yikh turystychnoho vidrodzhennia [Castle Tourism in Ukraine. Geography of Monuments of Fortification Architecture and Prospects of Their Tourist Revival]*. Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
- Savchuk, V. (2018, Juli 18). *Turystychna haluz Kam'iansia-Podilskoho yak odyin iz faktoriv staloho rozvytku mista [Kamianets-Podilskyi Tourism Industry as one of the Factors of Sustainable Development of the City]*. https://auc.org.ua/sites/default/files/3_savchuk_turyzm_kamyanec-podilskyy-11.pdf [in Ukrainian].
- 7 dniv. Hotel (n.d.). *Ekskursii u Kamianets-Podilskyi [Excursions in Kamyanets-Podilskiy]*. <https://www.7dniv.ua/ua/tourism-directions> [in Ukrainian].
- Smyrnov, I. H. (2009). *Lohistyka turyzmu [Tourism Logistics]*. Znannia [in Ukrainian].
- Smyrnov, I. H. (2010). Lohistychni menedzhment turystychnykh resursiv yak skladnyk efektyvnoho upravlinnia turyzmom u rehioni [Logistics management of tourist resources as a part of effective management of tourism in the region]. *Naukovyi Visnyk Instytutu Mizhnarodnykh Vidnosyn NAU. Serii: Ekonomika, Pravo, Politolohiia, Turizm*, 2(2), 139–146 [in Ukrainian].
- Tarasova, D. (2017, May 29). *Cerednovichna perlyna Ukrainy – Khotyn: tsikavi podorozhi poruch [Medieval pearl of Ukraine – Khotyn: Interesting Trips Nearby]*. <https://www.euneighbours.eu/uk/east/eu-in-action/stories/cerednovicna-perlina-ukraini-hotin-cikavi-podorozhi-poruc> [in Ukrainian].

- Tybin, A. (2017, April 28–29). Klasterna model orhanizatsii turystychnoi diialnosti rehionu [Cluster model of organization of tourist activity of the region]. In *Mizhnarodnyi biznes ta zamkovyi turyzm v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku* [International Business and Castle Tourism in Ukraine: Current Status and Prospects], International Scientific-Practical Conference (pp. 216–218), Ternopil-Zbarazh, Ukraine. Ternopil National University of Economics [in Ukrainian].
- Tymchyshyn-Chemerys, Yu. V. (2015). Turystychnyi klaster – forma rozvytku ta uspikhu turystychnoi diialnosti rehionu [Tourism cluster – a form of development and success of tourism in the region]. *Visnyk Ahrarnoi Nauky Prychornomor'ia*, 4(87), 44–57 [in Ukrainian].
- Ulihanets, S., Arion, O., & Bol, D. (2018). Rozvytok kulturno-piznavalnoho turyzmu v Ukraini: m. Kamianets-Podilskyi [Cultural-educational tourism development in Ukraine: Kamyanets-Podilskyi]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography*, 3(72), 77–81. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.13> [in Ukrainian].

TOURIST POTENTIAL OF CASTLE TOURISM IN PODILLIA-BUKOVYNA TOURIST CLUSTER

Volodymyr Antonenko^{1a}, Volodymyr Khutkyi^{2a}, Denys Melnyk^{3b}

180

¹ Doctor of Sciences (Geographical), Professor, Head of the International Tourism Department;
e-mail: antvs@ukr.net; ORCID: 0000-0002-6819-488X

² PhD student; e-mail: businesslife@bigmir.net; ORCID: 0000-0001-9500-4191

³ Master's Student; e-mail: melnik.denys@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2963-5910

^a Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

^b Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Abstract

The article analyzes the state of castle tourism development in the Podillia-Bukovyna tourist cluster, its role and significance for the development of tourism in the region. The logistical potential of Khotyn and Kamianets-Podilskyi castles has been calculated. The main problems that hinder the sustainable development of castle tourism and the main objects of castle tourism in the tourism cluster and the features of their preservation have been identified.

Keywords: castle tourism; tourist potential; Podillia-Bukovyna tourist cluster; logistic potential of the fortress; Khotyn castle; Kamianets-Podilskyi castle; restoration; reconstruction

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.